

... EN DE (NIET-) GEBRUIKERS

1. Secundair onderwijs

Een stem uit het onderwijsveld zelf mag in dit nummer niet ontbreken. We deden een beroep op de vakgroep Nederlands van het departement Didactiek en Kritiek, UIA. Zij lieten door de studenten een interview afnemen van moedertaalleerkrachten in het secundair onderwijs over hun ervaringen met het kiezen van resp. werken met (of zonder) een schoolboek. De grote krachtlijnen uit die enquête werden verwerkt in het inleidend artikel van Roger Roger. De redactie maakte een compilatie van citaten die om een of andere reden frappant zijn.

"Voor mij hoeft een schoolboek eigenlijk niet ; ik gebruik het alleen om me juridisch te dekken. Als je alleen maar kopies en eigen lesmateriaal gebruikt, gaan de uitgevers strenger zijn op het copyright. Nu gebruik ik 'zogezegd' een boek (Taalgroei 5/6) dat de leerlingen huren of aankopen."

"Dit jaar zijn we gestart met een heel nieuwe procedure voor de zesde jaren. De leerkrachten van de zesde jaren pikken zelf teksten uit (hand)boeken en om de copywet te omzeilen, laten we de teksten door de mensen van het secretariaat overtikken. Er wordt dus niet gefotokopieerd. De vraagjes aan het einde van de tekst (voorzover deze uit een schoolboek komen) worden ook weggelaten, zodat louter de tekst zelf overblijft en deze dus eerder waar uitgehaald kan zijn. Dit alweer om de inspectie niet tegen de schenen te schoppen.

Op die manier proberen we op lange termijn zelf een map samen te stellen, die na een paar jaar representatief genoeg zal zijn om als 'nieuw handboek' te gebruiken."

"Ik ben best tevreden met 'Verrijk je taal 4', maar vind ook 'Taalmosaïek' en 'Communicatie' goede schoolboeken. Ik vind het dan ook moeilijk om er één handboek uit te pikken. Eigenlijk zou ik het liefst werken met dingen die ik links en rechts uit allerlei handboeken bij elkaar kan zoeken."

"Ik gebruik mijn schoolboek (Taalprikkel 4) nog maar een tweetal jaren en zoek het nog zowat evenveel jaren te gebruiken om dan naar iets anders uit te kijken. Dat is niet omdat het boek dan slecht is, maar ik houd van afwisseling en geef niet graag mijn hele leven les uit hetzelfde boek."

"In de afdelingen menswetenschappen gebruik ik 'De Ring' (delen A en B). Ik werk er nu al zo'n 16 jaren mee. De voordelen van dit boek zijn : het sluit nauw aan bij de

nieuwste taalopvattingen (sic !) ; de teksten uit de bloemlezing zijn verantwoord en interessant gekozen ; de oefeningen zijn talrijk en gevarieerd.

Nadelen : de schikking van de leerstof is niet overzichtelijk genoeg ; de gebruikte terminologie is soms te moeilijk ; de voorstelling van de leerstof is te traditioneel en zet niet aan tot studeren."

"Ik gebruik in de technische afdeling 'Taaltoets' (1968). Het boek bevat goede oefeningen en vele literaire teksten, zodat de leerkracht daaruit kan selecteren. (...)

Ik vind 'Taalgroei' een erg goed boek, maar soms te moeilijk, zelfs voor een humaniora. Ik heb echter gehoord dat dezelfde groep van schrijvers een nieuwe handboekenreeks aan het maken is, nl. 'Communicatie'. Hiervan heb ik het eerste deel gezien en dat leek erg interessant. Het lijkt echter dan ze zich tot dat deel zullen beperken."

"Enige jaren geleden heeft de schooldirectie het besluit genomen een grote voorraad van dit boek (Taaltoets voor Technici) aan te schaffen, om de boeken daarna, jaar na jaar, te verhuren aan de leerlingen. Op dit moment is dat de voornaamste verantwoording voor het gebruik van dit grotendeels verouderd boek. Het werd voor het eerst uitgegeven in 1968 en sindsdien zijn er weinig veranderingen, en eventueel verbeteringen, tot stand gekomen."

De redactie

2. Lager onderwijs

Taal groeit

n.v.d.r. :

Na herhaalde pogingen vonden we uiteindelijk drie lagere-schoollleerkrachten bereid hun ervaringen met schoolboeken op papier te zetten.

Reeds jarenlang werken we met de alombekende TAAL GROEIT. Hoe al mijn collega's er over denken, weet ik niet, maar wij, leerkrachten van de vierde klas, zijn er in ieder geval niet meer zo gelukkig mee.

Onze ervaringen :

- saaie leeslesjes met steeds dezelfde rollenpatronen, thema's die verouderd zijn, ...
- stereotiepe stilleesoefeningen
- weinig gevarieerde oefeningen
- te veel nadruk op de zinsleer die te snel evolueert om nadien in steeds dezelfde vorm ingeoefend te worden
- te weinig woordleer
- onvolledig (cfr. leerplan !)
- niet onmiddellijk bruikbaar voor differentiatie

Hoe gebruiken we het :

- Lezen : Om de verschillende leesvormen aan bod te laten komen hebben we een aanvullend leesboek nl. DE LEESMARKT.
- Luisteren : eigen werk gebaseerd op speciale uitgaven : Praxis, Canisiusblad, De Opvoeder e.a.
- Spreeken : Taal Groeit + eigen zinnestjes
- Woordenschat : We hebben zelf korte lesjes gemaakt, aansluitend bij de W.O.-lessen.
- Voordracht : een persoonlijke keuze
- Stellen : verschillend van jaar tot jaar een greep uit Praxis en de "stelbakken" (Malmberg)
- Spelling : Taal Groeit + eigen oefeningen
- Dictée : Taal Groeit + eigen werk
- Zinsleer : We maakten zelf stencils met zinnestjes die leerlingen aanpreken en waarop ze meteen kunnen schrijven. We werken wel parallel met het boek, maar met eigen oefeningen en andere werkvormen.
- Woordleer : idem zinsleer

U merkt het, erg veel gebruiken we het boek niet meer. Het is enkel een ruggeleuning om week per week door het leerplan te wandelen zonder iets over het hoofd te zien (hoewel Taal Groeit alleen... erg volledig is !)

Ik denk dat het moeilijk is een handboek te vinden dat voor iedere leerkracht geschikt is. Voor mij is les geven nog steeds iets persoonlijks en de werkvormen die ik hier-

bij verkies, waar ik me goed bij voel, zijn daarom niet dezelfde als die van mijn collega.

Een goed handboek moet volgens mij boeiende leeslessen bevatten, rond een bepaald thema, die geschikt zijn om de verschillende leesvormen aan bod te laten komen. Bovendien moet de leerstof eenvoudig, overzichtelijk en progressief doorheen het hele boek opgesteld zijn, met aansluitend een uitgebreide waaier inoefenvormen, met mogelijkheid tot differentiëren.

Nodig vind ik ook een degelijke handleiding voor mensen die niet goed weg kunnen met de verschillende creatieve werkvormen. Ik kan U verzekeren dat het niet eenvoudig is een goed handboek te vinden.

een onderwijzeres die anoniem wenst te blijven
(naam en adres bekend bij de redactie)

Taal totaal

Verveling zit er niet in. Er wordt veelvuldig gedifferentieerd. Sommige oefeningen zijn wel overbodig o.a. raadseltjes : op elke stip hoort een letter. Flinke leerlingen kunnen dit aan ; de gewone meelopers hebben hiermee problemen. Taalkundig vind ik deze oefeningen niet verantwoord. B.v. 'st.fz.g.r' : maak er maar eens 'stofzuiger' van, als je niet taalvaardig bent.

Het eeuwige rubriceren met 't' of 'tt' en 'ng' of 'nk' is ernstig uit weg te krijgen. Dit vind ik zelf niet zo dramatisch, want je moet uit elk taalboek zelf kunnen destilleren wat op een bepaald moment toepasselijk is voor je eigen klas.

De behandeling van de werkwoorden vind ik wel O.K., alhoewel de werkwoordbomen beter al (eenvoudig) in 3a en 3b aan bod zouden komen. Wij hebben dat in onze school zelf opgelost.

Spelling komt voldoende aan bod, maar wel binnen elk thema volgens hetzelfde stramien. De uitgevers hebben blijkbaar na één thema hun fantasie in de kelder gestopt. Je moet als leerkracht maar weer je eigen creativiteit (fantasie) laten gelden.

In de delen Taal Totaal Noord (3a en 3b) werd voldoende aandacht besteed aan spreekwoorden. Tof was dat. Maar in Taal Totaal Zuid (3a en 3b) wordt wel lichtjes overdreven. Dit kun je gewoonweg in je klas niet allemaal afwerken. Je kunt het wel gebruiken als huistaak. Er zijn ook nog de vele denkrelatie-oefeningen, waaruit je een eigen keuze moet maken in overeenstemming met je leerlingen en met jezelf. Aan leesteksten is er een tekort. Dezelfde uitgeverij verspreidt ook 'Begrijpend lezen', maar dat

heeft eigenlijk niets te maken met Taal Totaal Zuid. Niemand is verplicht om die leesreeks aan te kopen. Al bij al is Taal Totaal Zuid een knap taalhandboek, waarin je voor jezelf de juiste keuze moet kunnen maken.

Frie Timmermans, Karthuizerstraat 15, 2610 Wilrijk.

Freinet-methode

Taalbeschouwen in een derde graad van een Freinetschool

Een tijdje geleden zaten Vincent, Mat en ik te praten. Vincent zocht een woord dat ik blijkbaar veel gebruikte...mijn stopwoord. Het zou zelfs om een dialect woord gaan. Na enig over en weer gepraat bleek het om het gebruik van 'infeite' te gaan.

Mat vroeg zich af of het wel degelijk een dialect woord was en zoniet of het dan niet 'feitelijk' zou moeten zijn. Op de vraag of 'infeite' dan aan elkaar moest worden geschreven, antwoordde ik bevestigend maar merkte tevens op dat er toch veel woorden in de spreektaal niet juist gebruikt worden, zoals 'naar waar' dat 'waarheen' zou moeten zijn.

Vincent bedacht er ook nog een ander voorbeeld bij : 'waarover'. 'Over wat' wordt meestal gezegd en dat kan niet. We hebben er nog andere ontdekt. We besloten dit gesprekje met de bevinding dat de opgesomde woorden blijkbaar tot dezelfde familie behoorden.

Om zekerheid te krijgen hadden we er een grammatica kunnen bijnemen. We zijn er niet verder op doorgegaan.

Taalontdekken...

Uit voorgaande blijkt wat in de Freinetpedagogie een 'taal-ontdekking' wordt genoemd. We stoten op iets opmerkelijks in de Nederlandse taal en door analoge woorden te zoeken en onze voorkennis te gebruiken proberen we een regel te vinden.

Tot het moment dat de kinderen naar de lagere school gaan, is de hele taalwerving een proces van nadoen, proberen en ontdekken. We gaan in de klas op dezelfde manier verder, uiteraard met hulp en meer gestructureerd.

Het begin

Bij Kristien in de eerste graad ontstaat het prille lezen en schrijven vanuit eerste taalontdekkingen. Tom brengt zijn poes mee in de klas en al gauw gaan de letters in poes een verwijzende betekenis hebben. Men ontdekt weer andere woorden die uit letters met dezelfde klank zijn opgebouwd. Na de ontdekking kunnen deze dingen ingeoefend worden aan de hand van woordenrijtjes, tekstbalonnetjes

bij vrije tekeningen, enz... Tevens gaan de kinderen door het samen lezen van elkaars (gedrukte) vrije teksten ontdekken, dat zinnen opgebouwd zijn uit losse woorden omdat ze in andere zinnen ook voorkomen.

Na de ontdekking van woorden en letters komen ontdekkingen over b.v. :

- verkleinwoorden en analogieën
- werkwoordsvormen (stam+t,...)

Het is belangrijk om niet teveel vooruit te lopen op de ervaringen van de kinderen door als leerkracht te veel aanwijzingen te geven. In plaats van ze een kant en klare ontdekking van een andere klas, van vorig jaar of van uitgevers van schoolboekjes voor te schotelen, is het beter alleen het probleem aan te snijden en de kinderen zelf de oplossing te laten zoeken.

'Ik zag gisteren een helikopter' goed kunnen schrijven na een heuse zoektocht stimuleert het taalontdekken, terwijl 'een aap met een pet' in de systematisch opgebouwde handleidingen de zoektocht herleidt tot 'taalslikken'.

„Bloemetjes en blaaijes”

Eef(klas 5/6) stelt haar vrije tekst over 'de tuin' voor. De tekst moet uiteindelijk in de klaskrant komen. Ik heb zelf de tekst gelezen en vond dat er voldoende 'ontdekstof' in zat om als tekst het bord te halen.

Eef schrijft :

'We hebben radijsjes gezaait. We wisten eerst niet wat borago was. We hebben het dan in een boek opgezocht. Wat was het : het was een kruid. Het kruid was een paars bloemetje. De blaaijes daarvan kun je opeten.'...

Ans(dadelijk) : gezaaid is met een d. We hebben dat reeds geleerd. Men zegt : ik antwoordde, ik zaaide, men hoort en d, dus met een d achteraan.

Wim : Is radijsjes wel met een lange ij ?

Mat zoekt het op en bevestigt. We schrijven het bij op onze lijst.

Ans(opnieuw) : Het is goed dat je opeten aan elkaar schrijft, vroeger deed jij dat meestal niet.

Ik noem nog een aantal werkwoorden die op analoge wijze gespeld worden. Er komt niets meer. De bespreking gaat al over de al dan niet goede opeenvolging van de zinnen.

Ik begrijp in en laat de verkleinwoordjes uit de tekst halen. We stellen vast :

- radijs-jes
- bloem-etje was duidelijk fout. We vonden dadelijk bloempjes.
- bla...

Vincent : Het klopt niet.

Eef : Het moet blad-jes zijn.

Sacha : bomen hebben geen bladjes maar blaadjes !

ik : Inderdaad, we krijgen hier een verdubbeling van de klinker en er komt -je bij. Je hebt nog van die woorden...

We vinden zo 'paadje' en 'vaatje'. Bij slaatje komt er tje bij en er is ook een verdubbeling van de klinker. We ontdekken zo ook 'pa-paatje' en 'laatje'.

We hebben ook nog woorden gezocht in ons spellingboek (Taal en spelling -Van der Keuken). Nu kunnen er oefeningen op de nieuw ontdekte stof gegeven worden.

De tekst wordt nu nog voor de oefeningen geëvalueerd op de taalvorm, of die aangepast is aan de situatie, of de betekenis van de woorden in de kontekst past, of de zinnen wel goed gevormd zijn.

Bij tekstbesprekingen wordt niet uitgegaan van de traditionele onderverdeling van het vak taal. Kinderen hebben geen behoefte aan scheiding tussen ontdekkingen op het gebied van :

- taalbeschouwing
- taalbeheersing (in een tekst moet alles zo staan dat je de boodschap van de tekst goed begrijpt)

In taalmethodes staan ook regels en wisselrijtjes. Het grote verschil is echter dat kinderen lezen wat iemand anders in hun plaats heeft ondekt of geleerd. Regels moeten dan altijd nagekauwd worden.

Belangrijk is ook dat de besprekingen plaatsvinden in een sfeer, waar het niet gaat om de schrijver af te kraken, maar om de begrijpelijkheid van de tekst te verbeteren.

Meer gestructureerd...

Waar je als leerkracht zonder het houvast van een taalmethode werkt, kunnen zich problemen voordoen i.v.m. de structurering en ordening van je werk in de klas. Ik doe een beroep op zowel taal- als rekenfichiers die door de kinderen systematisch, individueel en aan hun eigen tempo worden doorlopen. Er zijn in mijn klas drie taalfichiers die respectievelijk spellings-, grammatica- en werkwoords-oefeningen bevatten. De zelfcorrigerende fiches bevatten opgaven die samengesteld zijn uit vrije teksten en knipsels uit taalwerkboekjes ('Taalbrokjes ; Taaltaken'...). De acht niveaus in iedere fichier worden doorlopen en geregistreerd volgens de kleuren die men tevens vindt in de brevetten bij een sport zoals judo. (wit-geel-oranje-rood-groen-blauw-bruin-zwart)

Thematisch-kursorisch taalonderwijs

Als je wil werk ik dus met een koppeling van thematisch en kursorisch onderwijs. In kursorisch onderwijs komt de leerstof systematisch, volgens de opbouw van de fichiers, aan bod. Daarin dus het formele aspect van de grammatica, dat pas in een laat stadium van de school aanwezig is.

In thematisch onderwijs wordt de gebruikte taal als onderwerp van beschouwing gemaakt. Je kan dit thematisch onderwijs best voeden door zoveel mogelijk verschillende communicatiesituaties in de klas te scheppen.

De dagelijkse praatrondes en dagsluitingen brengen onder-

werpen aan die bij kinderen leven op dat moment. Een andere goede mogelijkheid daartoe biedt projectonderwijs. Projecten kunnen echter niet in de schoot van de kinderen worden geworpen als geschieden brood en evenmin kan een handboek een systematische handleiding zijn voor de keuze van het onderwerp. Gemotiveerd door hun eigen interessen, behoeftes en verlangens stelt men de onderwerpen voor waarna er een contract onder de deelnemers wordt afgesloten. In het documentatiecentrum zoekt men de informatie bij elkaar en zondig trekt men naar de bibliotheek of naar ouders om op hun vraag een antwoord te krijgen. Zo zit er ook in het verwerken van de info een zekere systematiek die we (de kinderen en ik) onderling hebben tot stand gebracht :

1. contract opmaken
2. info verzamelen + eventuele uitstap
3. Werk plannen. Welke teksten ?
4. Samenvattingen maken
 - lezen
 - moeilijke woorden verklaren
 - in alinea's opdelen
 - steekwoorden zoeken
 - eigen teksten maken
5. illustraties-werkstukken
6. kladwerk binnenbrengen
7. lay-out afspreken
8. bundeling en evaluatie
9. originele voorstelling voor de klas
10. actie ?

Het handboek kan hier slechts dienst doen als bron van informatie mede door het feit dat 'wetenschappelijke literatuur op kindermaat' erg schaars op de markt te vinden is.

De vrije tekst

Een zinvolle context, waarbinnen taalonderwijs zal moeten plaatsgrijpen, wordt mogelijk gemaakt door de diverse Freinettechnieken, met name de 'vrije tekst', 'schoolcorrespondentie' en 'de klaskrant'.

De vrije tekst is een tekst door een kind geschreven op om het even welk ogenblik over welk onderwerp ook. Er worden op het weekplan ook afzonderlijke lestijden voorzien waarbinnen vrij teksten geschreven kunnen worden (tijdens de vrije werktijd kunnen kinderen individueel werk plannen). Zulke teksten kunnen over om het even welk onderwerp gaan : dromen, fantastische verhalen, een gebeurtenis, actualiteit,... . De teksten hoeven niet steeds prozaverhalen te zijn maar kunnen ook onder de vorm van een gedicht worden weergegeven. Bovendien is datgene wat het meest motiverend werkt, steeds de primaire doelstelling : men moet er wat mee doen. Vrije teksten worden altijd gelezen en besproken door de hele groep. Zij hebben verder tot

doel te communiceren met anderen via de schoolcorrespondentie en de klaskrant.

De klaskrant kan dan weer als lees- leerboekje voor iedereen vermenigvuldigd worden op de drukpers (of stencyleer-machine). Overigens worden dictees geput uit de vrije teksten die uiteraard ook kunnen dienen als uitgangspunt voor projecten of andere leermomenten.

De tekst van Vincent (voor project stralingen en verschenen in de klaskrant) :

'Radioactiviteit.

Uit de splitsing van sommige atomen ontstaan stralingen. Eén soort van die stralingen is radioactiviteit. Die straling kan men niet ruiken of voelen. Stoffen of personen die radioactief bestraald zijn krijgen cellen die niet in evenwicht zijn. In de natuur is veel radioactiviteit aanwezig. Zo zie je maar in Tsjernobyl. Radioactiviteit kan men ook in de geneeskunde gebruiken om een mens door te lichten. Hoog radioactief afval dumpst men in de zee.'

Besluit

Daar waar kinderen eigen ervaringen en interesses kunnen aanwenden tot het uitbouwen van heuse klasactiviteiten, waar ze dan zelf mede de verantwoordelijkheid voor dragen, kan de klas een garantie worden voor een actief en levend taalgebruik dat aan de basis ligt van het zich doelgericht uiten.

Te vlug ingaan op de grammaticale eisen van onze taal zowel als het gebruik van een voor hen 'ervaringsvreemd' handboek zou het karakter van een Freinetklas grondig bezoedelen.

Belangrijk is tevens de Freinettechnieken nodig voor de uitbouw van een actieve klas, niet los te zien van hun context, nl. de communicatie op alle niveaus kansen te geven tot ontwikkeling. Zowel het zelfbeheer van de instituties en technieken, door de klas gecreëerd, als de democratie in de klas waar de meerderheid woorden bindend kan maken (zonder daarbij het standpunt van de minderheid uit het oog te verliezen), zijn essentieel in de klas wil men aanvankelijk gewone gesprekken tot beleefde communicatie verheffen.

Het is iets wat je elke dag opnieuw moet proberen.

Dirk Dieltjens, Paleisstraat 105, 2018 Antwerpen.